

ŞANGHAI İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ: EKONOMİK ENTEGRASYON

Bektemir Cumanazarov

(Uluslararası İlişkiler Bölümü Mezunu)

Giriş

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinin ardından Rusya ve Çin arasında iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek için yapılan ikili anlaşmalar, eski Sovyet üyesi olan dört Türk Cumhuriyetinin de katılımıyla Avrasya'daki ülkelerin sınır güvenliğini korumayı amaçlayan bir kuruma dönüştü. Şanghay Beşlisi kavramı ilk olarak 1996 yılında beş devletin güvenliğini korumayı amaçlayan anlaşmanın imzalanması ile tarihe geçmiştir. Aynı zamanda örgütün misyonu ve vizyonu doğrultusunda Rusya ve Çin'in öncülüğünde Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın yer aldığı Şanghay Beşlisi, 2001 yılında Özbekistan'ın da dahil olmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüştü.

Üye ülkelerin sınırlarına ve özgürlüklerine saygı göstermesi ve bölgede terörizmle mücadele edilmesi örgütün temel hedefleridir. Örgütün ana politikalarını üye devletlerin ortak politikaları oluşturmaktadır. Bugün Şanghay İşbirliği Örgütü, ABD liderliğindeki Batı dünyasına karşı dengeli bir politika izlemeye çalışmaktadır; aynı zamanda Rusya ve Çin arasındaki gerginlik ve anlaşmazlıkları dengeleme potansiyeline sahiptir.

Örgütün son yıllardaki en önemli gelişmesi hiç şüphesiz 2017 yılında iki büyük Asya ülkesi olan Hindistan ve Pakistan'ı da kapsayacak şekilde genişlemesi oldu. Bu devletlerin sadece "yeni üyeler" değil, aynı zamanda siyasi ağırlığı olan rakip "jeopolitik oyuncular" olduğu açıktır.

Bir yandan ŞİÖ en büyük bölgeler arası örgütlerden biri haline gelmiştir. Üye devletler toplu olarak siyasi, ekonomik, askeri ve demografik açıdan muazzam bir güce sahiptir:

- ŞİÖ üyesi dört ülke (Rusya, Çin, Hindistan ve Pakistan) nükleer güç statüsüne sahiptir; ayrıca Rusya ve Çin BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleridir;
- ŞİÖ ülkeleri dünya nüfusunun neredeyse yarısına ev sahipliği yapmaktadır;
- ŞİÖ ortak alanı Avrasya'nın yüzde 60'ını kapsamaktadır;
- ŞİÖ üye devletlerinin toplam GSYİH'si dünya GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 23'üdür.

Öte yandan, Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla ŞİÖ kendi içinde daha "çeşitli" hale gelmiştir. Yeni Delhi ve Islamabad arasında çok çeşitli konularda çözülemeyen ikili anlaşmazlıklara son zamanlarda 2020 başlarındaki sınır çatışmalarından bu yana Çin-Hindistan ilişkilerindeki gerginlikler de eklenmiştir. Dahası pandemi krizinin etkisi de dahil olmak üzere dünyada meydana gelen köklü değişiklikler ŞİÖ için yeni zorluklar ve görevler ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma, Şanghay İşbirliği Örgütü ülkeleri arasındaki ekonomik beklentileri ve işbirliğini açıkça ortaya koymaktadır. Entegrasyonun ilk adımları nelerdi ve üye ülkeler üzerindeki etkisi nedir? ŞİÖ'nün ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu bir etkisi oldu mu yoksa imzalanan belgeler sadece ülkelerin tozlu raflarında mı kaldı? İşbirliğindeki çeşitli zorlukları çözmek için hangi adımların atılmaktadır ve gelecekte hangi projeler gerçekleştirilecektir?

Ticaret ve Ekonomi: Genel Bilgiler

Kuruluşundan bu yana geçen yirmi yıllık süre zarfında Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), pragmatizm ve birlik ruhuyla güvenlik işbirliği, ekonomik işbirliği ve kültürel ve halklar arası değişim olmak üzere üç temel alanda kayda değer başarılar elde ederek

“karşılıklı saygı, hakkaniyet, adalet ve kazan-kazan işbirliğini ön plana çıkaran yeni bir uluslararası ilişkiler türüne örnek teşkil etmiş” ve “Avrasya bölgesinde ve küresel meselelerde önemli bir yapıcı güç haline gelmiştir.” ŞİÖ’nün istikrarlı gelişiminin önemli bir temeli olan ekonomik işbirliği, bölge genelinde ortak refahı hedefleyen ekonomik bağların kurulmasında önemli bir rol oynamakta, bu da bölgesel işbirliğine sürekli olarak içsel bir ivme kazandırmakta ve yükselen ekonomiler arasında bir işbirliği modeli haline gelmektedir (Yan, 2021).

ŞİÖ üye devletlerinin Devlet Başkanları Konseyi ve Hükümet Başkanları Konseyi (Başbakanlar) kararlarına uygun olarak, aşağıdaki bakanlık ve/veya kurum başkanları toplantıları oluşturulmuştur:

- Dış Ekonomik ve Dış Ticaret Faaliyetlerinden Sorumlu Bakanlar Toplantısı;
- Ulaştırma Bakanları Toplantısı;
- Tarım Bakanları Toplantısı;
- Enerji Bakanları Toplantısı;
- Sanayi Bakanları Toplantısı;
- Bitki Karantinası Alanında İşbirliği Yapan Bakanlık ve Ajansların Başkanları Toplantısı;
- Maliye Bakanları ve Merkez (Ulusal) Bankaları Başkanları Toplantısı;
- Yüksek Denetim (Mali Kontrol) Organları Başkanları Toplantısı;
- Demiryolu İdareleri Başkanları Toplantısı (demiryolları).

ŞİÖ Sekreteryası Ekonomik İşler Departmanı, yukarıdaki alanlarda ŞİÖ üye devletleri arasındaki işbirliğini koordine eder ve etkileşimi kolaylaştırır (ŞİÖ, 2019).

Ekonomik İşbirliği: Tarihi

Kuruluşundan bu yana ŞİÖ, “ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin çalışmalarında çok önemli bir görev olduğunu” vurgulamış ve ŞİÖ ekonomik işbirliğinin uzun vadeli hedefini, “malların, sermayenin, hizmetlerin ve teknolojinin serbest akışını kademeli olarak sağlamak amacıyla ticaret ve yatırımın kolaylaştırılmasını teşvik etmek” olarak Şanghay İşbirliği Örgütü Tüzüğüne açıkça dahil etmiştir. 2009 yılında ŞİÖ üye devletlerinin Hükümet Başkanları, Çok Taraflı Ekonomik İşbirliğinin Güçlendirilmesi, Küresel Mali ve Ekonomik Krizin Ele Alınması ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmanın Sağlanmasına İlişkin ŞİÖ Üye Devletleri Ortak Girişimini yayınlamıştır. ŞİÖ ekonomik işbirliği, işbirliği alanlarını finans alanına kadar genişleterek kalite iyileştirme ve yükseltme aşamasına girmiştir. Eylül 2019’da, 2035 Çok

Taraflı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Programının yeni bir versiyonu formüle edilmiş ve ŞİÖ üye devletlerinin Ekonomi ve Ticaret Bakanları toplantısında kabul edilerek yeni bir ekonomik işbirliği yolculuğu başlatılmıştır.

ŞİÖ, Şanghay İşbirliği Örgütü Kuruluş Deklarasyonu ve Şanghay İşbirliği Örgütü Tüzüğünde belirtilen siyasi, güvenlik ve ekonomik işbirliği görev ve hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşabilmek için ilk yıllarda kurumsal yapısının çerçevesini tamamlamıştır. Ekonomik işbirliği alanında ŞİÖ Sanayiciler Komitesi, CUP, Bölgesel Ekonomik İşbirliği Web Sitesi ve Enerji Kulübü kurulmuş, ayrıca bir ŞİÖ Kalkınma Bankası, Kalkınma Fonu ve Özel Hesap kurulması isteği gündeme gelmiştir. Çin, ŞİÖ ile Çin-ŞİÖ Uluslararası Adli İşbirliği Değişim ve Eğitim Üssü ve Çin-ŞİÖ Hukuk Hizmetleri Komitesi (Şanghay Siyaset Bilimi ve Hukuk Üniversitesi), Çin-ŞİÖ Yerel Ekonomik ve Ticari İşbirliği Gösteri Bölgesi (Qingdao) ve Çin-ŞİÖ Tarımsal Teknoloji Değişim ve Eğitim Gösteri Üssü (Yangling, Shanxi) gibi nispeten kapsamlı işbirliği mekanizmaları kurmuştur. Ayrıca Çin, ekonomik işbirliğini teşvik fonlarını ve Çin-Avrasya Ekonomik İşbirliği Fonu gibi tercihli kredi olanaklarını tek taraflı olarak finanse etmiştir. ŞİÖ üye devletleri ayrıca İpek Yolu Fonu, BRICS Yeni Kalkınma Bankası ve Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi finans kuruluşlarının finansman programlarına da doğrudan katılmaktadır (Li, 2021).

Ekonomik İşbirliği: Yatırım Fırsatları

İlk olarak ŞİÖ bölgesindeki yatırımlar istikrarlı bir şekilde artmaktadır. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı istatistiklerine göre ŞİÖ ülkeleri yıllar içinde dış sermaye için giderek daha cazip hale gelmiştir. Akışlar açısından bakıldığında, ŞİÖ ülkelerine yapılan toplam doğrudan yabancı yatırım 2001 yılında sadece 52,62 milyar ABD Doları iken, bu rakam 2019 yılına gelindiğinde 231,56 milyar ABD Dolarına yükselmiştir. Özellikle Çin, diğer ŞİÖ üyesi ülkelerdeki yatırımlarını hızla artırmaktadır. ŞİÖ Genel Sekreteri Vladimir Norov’un da belirttiği gibi Çin, 2008-2009 küresel mali krizi sırasında büyük bir yatırım programı başlatarak ve 2020’de koronavirüs salgını nedeniyle küresel yatırımlardaki düşüş eğilimine rağmen dünyanın en büyük deniz aşırı yatırımcısı olmaya devam ederek dünya ekonomisinin imdadına iki kez yetişmiştir. Stok açısından bakıldığında, Çin’in diğer ŞİÖ ülkelerine yaptığı finansal olmayan doğrudan yatırım 2019 sonu itibarıyla 35,21 milyar ABD dolarına ulaşarak toplam DYY stokunun yüzde 1,6’sını oluşturmuştur. Bu, 2003 yılındaki 101 milyon ABD dolarına kıyasla 348,6 kat artış anlamına

gelmektedir. Bu miktar içerisinde Çin'in Kırgızistan ve Tacikistan'a yaptığı finansal olmayan doğrudan yatırımlar 2003 yılında sırasıyla 20 milyon ABD doları ve 1 milyon ABD doları iken 2019 yılında 1,55 milyar ABD doları ve 1,95 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Çin şu anda iki ülkenin en büyük yabancı yatırımcısı konumundadır. Ayrıca Çin, son dokuz yıldır Pakistan'ın en büyük yabancı yatırım kaynağı, Özbekistan'ın ikinci en büyük yabancı yatırımcısı ve Kazakistan'ın dördüncü en büyük yabancı yatırımcısı konumundadır (Yan, 2021).

İkinci olarak yatırım yapılan alanlar sürekli genişlemekte ve optimize edilmektedir. Son yirmi yılda ŞİÖ ülkeleri bölgesel kalkınmaya ilişkin konulara odaklanmış ve enerji, altyapı, üretim kapasitesi ve tarım tekniklerine yatırım konusunda işbirliği yapmışlardır. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi'nin (BRI) etkisiyle inşaat malzemeleri, otomobil ve ev aletleri montajı gibi imalat sektörlerindeki projelere yapılan yatırımlar artmakta ve bu da ilgili ülkelerin endüstriyel dönüşümünü ve gelişimini kolaylaştırmaktadır. Örneğin Çin'in Rusya'daki yatırımları başlangıçta petrol, gaz ve rafineri sektörlerine yoğunlaşmış, ancak o zamandan bu yana tarım, finans, imalat, toptan ve perakende satış ile bilimsel araştırma ve ileri teknoloji hizmetleri gibi daha çeşitli alanları kapsamıştır. Diğer ŞİÖ ülkelerindeki 37 sanayi parkı ile Çin, yatırım odağını kaynak yoğun sektörlerden işleme ve imalat sektörlerine doğru kaydırmakta ve bu da endüstriyel yığılmanın olumlu bir etkisini ortaya çıkarmaktadır (Yan, 2021).

Üçüncü olarak yatırım projeleri yerel halkın geçimine doğrudan fayda sağlamıştır. Çinli işletmeler tarafından inşa edilen projeler arasında Kırgızistan'daki Datka-Kemin enerji nakil hattı, ülkedeki dengesiz güç kaynakları dağılımı ve dengesiz güç iletimi sorununu temelden çözmüştür. Kırgızistan'ın güneyindeki Oş şehrinde bulunan Oş Klinik Hastanesi, Orta Asya bölgesindeki en gelişmiş tıbbi hizmetleri yerel halkın kullanımına sunmuştur. Çin-Kırgızistan-Özbekistan Otoyolu, uluslararası taşımacılık için önemli bir engelsiz arter haline gelmiştir. Tacikistan'da Vahdat-Yovon Demiryolu'nun açılışı, hat boyunca uzanan çok sayıda köprü ve tünel ile ülkenin kuzey ve güney kesimlerinde başlangıçta birbirinden ayrı olan demiryolu ağlarını birbirine bağlamıştır. Duşanbe 2 No.lu Termik Santrali'nin tamamlanmasıyla Tacik başkentinde kış aylarında yaşanan elektrik sıkıntısı tarihe karışmıştır. GayurSughd Çimento, Dangara Petrol Rafinerisi, Zhongtai Yeni İpek Yolu Tarım ve Tekstil Endüstri Parkı ve Istiklol Eritme ve Endüstri Parkı Tacikistan'ın sanayileşmesine yardımcı olmuştur. Buna ek olarak Çin, işbirliği sonuçlarını yerel halk için daha erişilebilir kılmak amacıyla ŞİÖ komşularıyla aktif bir şekilde tarımsal işbirliği yürütmektedir. Çinli şirketler tarafından inşa edilen Özbekistan'daki türünün en büyüğü olan Navoi PVC projesi gibi projeler ilgili ülkelerde işlerin

yeniden başlamasına ve ekonomik iyileşmeye önemli bir katkıda bulunmaktadır. COVID-19 salgınının yarattığı zorluklara rağmen Çin, bölgedeki yatırım projelerini ilerletmeye devam etmektedir (Yan, 2021).

Zorluklar

İlk olarak, üye devletler arasında ekonomik çıkarların koordine edilememesi bazı kararların uygulanmasını engellemiş ya da somut eylem planlarının kabul edilmesini geciktirmiştir. Pandeminin etkisi ve birçok ülkenin uygulamaya koyduğu zorunlu karantina tedbirleri ile birleştiğinde, bazı uygulanabilir erken hasat programlarının kaderi yine havada kalmıştır. Ayrıca bir ŞİÖ serbest ticaret alanı oluşturma girişiminin yeni zorluklarla karşılaşması beklenmektedir (Yan, 2021)

İkinci olarak, 2020'de aniden ortaya çıkan yeni koronavirüs salgını bir anda ŞİÖ ülkelerinin ekonomik faaliyetlerini durdurmuştur. Bazı ekonomiler gerileme yaşarken, bazı ülkeler buna karşılık hiçbir şey yapmamış, hatta diğerlerinin çabalarına engel olmuştur. Dış kurumların etkisi ve üye devletlerin çıkarlarını koordine etme sorunu gibi ŞİÖ'nün gelişimi konusunda biriken çoklu çelişkiler daha açık bir şekilde ortaya çıkmış ve benzeri görülmemiş zorluklara ve meydan okumalara yol açmıştır. ŞİÖ içerisinde her şeyi kapsayan pragmatik bir işbirliğine ulaşılabilmesi için daha kat edilmesi gereken uzun bir yol vardır. COVID-19 salgını bazı Orta Asya ülkelerine ağır bir darbe vurmuştur. Kısa vadede ŞİÖ üyesi ülkeler kaçınılmaz olarak enerjilerini iç ekonomilerini toparlamaya ve ticari ve ekonomik işbirliğini yeniden rayına oturtmaya yoğunlaştırmışlardır. Ancak orta ve uzun vadede, bölgesel ekonomik işbirliği modellerini yenilemeleri ve ilgili mekanizmaları daha verimli hale getirmeleri, böylece bölgesel ekonomik ve sosyal kalkınmanın yeni bir aşamasını sağlamaları da gereklidir (Yan, 2021).

Ekonomik İşbirliği: Serbest Ticaret Bölgesi Projesi

2005 Astana Zirvesinde Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından temsil edilen Çin, ŞİÖ üye ülkelerinin ekonomik kalkınmasını teşvik etmek ve ekonomik işbirliğini derinleştirmek amacıyla diğer ŞİÖ üyelerine 900 milyon dolarlık tercihli alıcı kredisi teklif etmiştir. Çin İthalat ve İhracat Bankası 2006 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile tercihli alıcı kredisi imzalamış ve 2007 yılında 1.2 milyar dolar tercihli alıcı kredisi sağlamıştır. Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından 2012 Şangay Zirvesinde 10 milyar dolar daha devlet kredisi tahsis edilmesi kararı açıklanmıştır. Çin gümrük istatistiklerine göre, Çin ile ŞİÖ üyesi ülkeler arasındaki ticaret hacmi 2001 yılında 12,15 milyar dolar iken 2015 yılında 6,6 kat artış göstererek 67,47 milyar dolara yükselmiştir. Çin Ticaret Bakanlığına göre, 2003 yılında Çin'in ŞİÖ üye ülkelere yaptığı doğrudan yabancı yatırım (DYY) miktarı 59 milyon dolar iken 2015 yılında 534 milyon dolara ulaşmıştır. Dolayısıyla, ŞİÖ'nün kuruluşundan bu yana üye devletlerin Çin'in yabancı yatırımlardaki ana ortakları haline geldiği söylenebilir (ERI, 2017).

Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, ekonomik işbirliğinin

güçlendirilmesinde daha fazla ilerleme kaydedilmesinin önündeki ciddi engeller hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bugüne kadar yüksek gümrük tarifeleri ŞİÖ ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin derinleştirilmesinin önündeki başlıca engellerdi. Bu nedenle, tarife ve tarife dışı engelleri en aza indirmek ve bölgedeki ticaret ve yatırımı kolaylaştırmak amacıyla ŞİÖ üyeleri Serbest Ticaret Alanı oluşturulmasını gündeme getirmiştir. Serbest Ticaret Alanının oluşturulmasının tüm ŞİÖ üyelerinin ekonomilerinin gelişmesini teşvik edeceği, bölgedeki istihdam oranını ve refahı arttıracığı düşünülmektedir. Ayrıca Çin ile ŞİÖ gözlemci devletleri arasındaki ticaret hacminin, örgütün tam teşekküllü üye devletleriyle olan ticaret hacminden bile daha hızlı büyüdüğünü belirtmek gerekir. Örneğin Çin'in Hindistan, Pakistan, Moğolistan ve İran ile toplam ticaret miktarı 2003 yılında 16,09 milyar dolar iken 2015 yılında 68,15 milyar dolara yükselmiştir (ERI, 2017).

Çin'in halihazırda Pakistan ile STA kurduğu ve Hindistan ile STA oluşturma konusunda ortak araştırmalar başlattığı dikkate alındığında, Çin'in ŞİÖ çerçevesinde Serbest Ticaret Alanı oluşturulması için bazı önkoşullar oluşturduğu tespit edilebilir. Ayrıca ŞİÖ üyelerinin çoğunun DTÖ'ye başarılı bir şekilde katılarak tarifelerin azaltılması ve yatırımların serbestleştirilmesi sürecini başlatmış olması, Serbest Ticaret Bölgesinin kurulması için ek önkoşullar sağlamaktadır. Çin Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Akademisi tarafından yapılan tahminlere göre ŞİÖ Serbest Ticaret Bölgesinin kurulmasının ardından ŞİÖ üye ülkeleri arasındaki toplam ticaret hacmi 34.18 milyar dolar (%27) artacaktır. Tahminlere göre ŞİÖ üye ülkeleri arasındaki ihracat ortalama %10-%20 oranında büyüyecek ve bu da ticaret ve yatırım için elverişli koşullar yaratmanın etkisini önemli ölçüde açacaktır. Buna ek olarak ŞİÖ üye ülkelerinin GSYİH'sinin yıllık büyümesi ortalama %0,5-%1,8 olurken, istihdam oranı ortalama %1-%2,3 oranında artacaktır. Dolayısıyla Pekin'in ŞİÖ çerçevesindeki ekonomik işbirliğinden faydalanmaya kararlı olması oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Çin, ürünlerini, işgücünü ve sermayesini komşu ülkelere ihraç edebilmek için ŞİÖ Kalkınma Bankasının kurulması ve serbest ticaret rejiminin oluşturulması gibi çeşitli projeler sunmuştur. Ancak bugüne kadar bu girişimler ŞİÖ üye devletleri tarafından tam olarak kabul görmemiştir. Aslında Taşkent'te düzenlenen son ŞİÖ Zirvesi sırasında taraflar, ŞİÖ üyeleri arasında ekonomik yavaşlamayı önlemek amacıyla ekonomik yardım sağlama konusunda anlaşmıştır. Ancak taraflar, Serbest Ticaret Bölgesinin gelecekte kurulma olasılığı hakkında ayrıntı belirlememiştir (ERI, 2017). Diğer taraftan tarafların, Çin'den ithal edilen malların kendi iç pazarları üzerindeki olası baskısına ilişkin endişelerinin devam ettiği sonucuna varılabilir.

Ekonomik İşbirliği: Kuşak ve Yol Projesi

2013 yılında Başbakan Li Keqiang ilk kez tüm üye ülkelerin İpek Yolu Ekonomik Kuşağı üzerinde olduğunu açıkça ifade etmiştir. ŞİÖ, Kuşak ve Yolun inşasını desteklemektedir. ŞİÖ üyesi devletlerin hükümet başkanlarının 2014 yılında Astana'da yaptıkları toplantıda yayınladıkları ortak bildiriye, Çin Halk Cumhuriyeti'nin İpek Yolu Ekonomik Kuşağı inşa etme girişimi ilk kez memnuniyetle karşılanmıştır. 2015 yılında ŞİÖ'nün Ufa Deklarasyonunda ilk kez Çin Halk Cumhuriyeti'nin İpek Yolu Ekonomik Kuşağının inşasına yönelik girişimine destek ifade edilmiştir. Aynı yılın Aralık ayında Başbakan Li Keqiang, ŞİÖ'nün İpek Yolu Ekonomik Kuşağının inşasında güvenlik, üretim kapasitesi, bağlantı, finans, bölgesel ticaret ve sosyal ve geçim kaynakları konularında işbirliği için bir platform haline getirilmesini önermiştir. ŞİÖ Hükümet Başkanları, bu girişimin ŞİÖ'nün kalkınma hedefleriyle uyumlu olduğunu düşünerek Bölgesel Ekonomik İşbirliği Ortak Bildirisini yayınlamışlardır.

ŞİÖ üyesi devletler aktif bir şekilde Kuşak ve Yol ile stratejik uyum arayışındadır. Kuşak ve Yol girişimi ŞİÖ üye devletleri, gözlemci devletler ve diyalog ortağı ülkelerden olumlu tepkiler almış, bu ülkeler Çin ile Kuşak ve Yolun inşası konusunda işbirliği belgeleri imzalamış ve kendi uzun vadeli kalkınma stratejilerini Kuşak ve Yol ile uyumlu olacak şekilde formüle etmişlerdir. Kazakistan sırasıyla 2014 ve 2015 yıllarında "Kalkınma Stratejisi 2050", "Parlak Yol" yeni ekonomi politikası ve ikinci "Endüstriyel Kalkınma ve İnovasyon için Beş Yıllık Planı" yayınlamıştır. Özbekistan, ulaşım altyapısını geliştirmek ve enerji kalkınma modelinden uzaklaşmak için Daha Fazla Kalkınma için Eylem Stratejisi ve Ekonomik Yeniden Yapılandırma Planını yayınlarken, Tacikistan ve Kırgızistan da sırasıyla "2030 için Kalkınma Stratejisi" ve "2040 için Kalkınma Stratejisi" geliştirmiştir. Üretim kapasitesi alanında Çin-Kazakistan işbirliği, Kuşak ve Yola birlikte katkıda bulunma konusunda bir işbirliği modeli haline gelmiştir (Rolland, 2017).

ŞİÖ, Kuşak ve Yol ile Avrasya Ekonomik Birliği arasındaki kenetlenme işbirliği için önemli bir platform olabilir. ŞİÖ'nün iki proje arasındaki stratejik kenetlenme işbirliği için bir platform olarak rolü, 2015 yılında Çin ve Rusya tarafından imzalanan İpek Yolu Ekonomik Kuşağının İnşası ve Avrasya Ekonomik Birliği Arasındaki Kenetlenme İşbirliği Ortak Deklarasyonunda açıkça vurgulanmıştır. Aynı yılın Aralık ayında Çin ve Rusya Başbakanlarının 20. Düzenli Toplantısının Ortak Deklarasyonunda, iki tarafın ŞİÖ'yü İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Avrasya Ekonomik Birliği'nin inşasının birbirine kenetlenmesini gerçekleştirecek en etkili platform olarak gördükleri açıkça ifade edilmiştir (Rolland, 2017).

Bölgesel Ekonomik Entegrasyon ve Enerji İşbirliği

Çok Taraflı Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Programının 2003 yılında kabul edilmesinden bu yana, bağlantılılık ŞİÖ

ekonomik işbirliğinin tutarlı bir odak noktası olmuştur. Programın 2019'da kabul edilen yeni versiyonu, önümüzdeki 15 yıl boyunca bölgesel ekonomik işbirliği gündeminde üye ülkeler arasındaki bağlantılılığa daha fazla öncelik vermiştir. Programın rehberliğinde ŞİÖ ülkeleri ulaşım, enerji ve telekomünikasyon altyapılarını hızla geliştirmekte ve hava, kara ve denizdeki tesislerin yanı sıra dijital alanda da çok boyutlu bağlantılılığı ilerletmektedir (IEA, 2020).

Ulaştırma altyapısı hızlı bir büyümeye tanık olmuştur. Orta Asya'daki çoğu ŞİÖ ülkesinden geçen Çin-Avrupa Demiryolu Ekspresi, birbirine bağlılığın dönüm noktası olan bir proje olarak bölge genelinde karşılıklı fayda sağlayan işbirliğini hızlandırmıştır. 2020 yılında, "çelik deve filosu" bir önceki yıla göre yüzde 50 artışla 12.406 tren işletmiş ve kapsamlı yük kapasitesi kullanım oranı yüzde 98,4'e ulaşmıştır. Böylece uluslararası tedarik ve endüstriyel zincirlerin istikrara kavuşturulmasında önemli bir rol oynamış ve Çin ile Avrupa ülkelerinin pandemiye ortak müdahalesini desteklemiştir. "Dijital liman" sisteminin hayata geçirilmesi de Çin-Avrupa Demiryolu Ekspresinin yüksek kaliteli gelişimini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, sınır ötesi otoyolların tamamlanması, birbirine bağlılığın en önemli noktası haline gelmiştir. Çin şu ana kadar ŞİÖ üyeleri de dahil olmak üzere 27 ülke ile sınır ötesi karayolu taşımacılığı kanalları açmıştır. Sınır ötesi karayolu ile 7.000 kilometreden fazla yük taşıma süresi yaklaşık iki haftaya kadar kısalmıştır. Çin'i Orta Asya ülkelerine, Moğolistan'a, Rusya'ya, Kafkasya'ya ve Avrupa'ya bağlayan uluslararası karayolu taşımacılığı seçeneklerinin giderek çeşitlenmesiyle birlikte, deniz, hava ve demiryolu taşımacılığının tamamlayıcı avantajlarını da kullanan yeni bir karayolu tabanlı Çin-Avrupa lojistik kanalı şekillenmektedir (ŞİÖ, 2021).

Enerji altyapısı, ŞİÖ'nün birbirine bağlanabilirliğinin yeni bir büyüme noktasıdır. Aralık 2009'da faaliyete geçen Orta Asya doğal gaz boru hatları Çin'e toplam 335.9 milyar metreküpten fazla gaz iletmış ve bu miktar aynı dönemde Çin'in doğal gaz tüketiminin yüzde 15'inden fazlasını oluşturmuştur. İki tarafın devlet başkanları tarafından desteklenen ve nihayetinde Rusya'nın Sibirya bölgesinden Çin'in Yangtze Nehri Deltası'na kadar 8.000 kilometreden fazla bir alanı kapsayacak olan Çin-Rusya doğu rotası doğal gaz boru hattı da faaliyete geçmiştir. İki ülke arasındaki anlaşmaya göre Rusya önümüzdeki 30 yıl içinde Çin tarafına 1 trilyon metreküp doğalgaz sağlayacak ve boru hattı tam kapasite çalıştığında yıllık arz 38 milyar metreküp olacaktır. Bu, ŞİÖ ülkeleri arasında enerji bağlantısı konusunda kazan-kazan işbirliğinde yeni bir döneme işaret etmektedir (ŞİÖ, 2021).

Bankacılık ve Mali İşbirliği

Bankalararası İşbirliği Anlaşmasının (Konsorsiyum) 2005 yılında imzalanmasıyla ŞİÖ Bankalararası Konsorsiyumu resmen kurulmuştur. Bölgesel mali işbirliğinin en önemli

platformu olan Konsorsiyum, son 15 yılda ŞİÖ'nün kalkınmasını etkin bir şekilde destekleyen çok sayıda finansman kanalı oluşturmuştur. İlk olarak Konsorsiyum, imtiyazlı krediler sunarak ŞİÖ ülkelerindeki iletişim, ulaşım, elektrik, hidrolik, tarım ve enerji altyapısının iyileştirilmesine ve ulusal ekonomik sistemlerinin optimize edilmesine yardımcı olmuştur. Çin, ŞİÖ ülkeleri için tercihli kredilerin başlıca sağlayıcısıdır. Son istatistikler, Çin Kalkınma Bankası'nın (CDB) ŞİÖ üye devletlerine, gözlemci devletlere ve diyalog ortaklarına işbirliği projeleri için verdiği kredilerin toplamının 49,6 milyar ABD doları olduğunu göstermektedir. CDB, Konsorsiyum'un üye bankalarına ve ortak bankalarına 8,7 milyar ABD Doları ve 10 milyar yuan renminbi (veya 15,4 milyar ABD Doları) kredi vermiştir. Konsorsiyum çerçevesinde oluşturulan 30 milyar yuanlık özel kredi (veya 4,6 milyar ABD Doları) ile CDB şüphesiz ŞİÖ'nün en büyük ve en aktif kurumudur.

İkinci olarak sürdürülebilir kalkınma kavramını takip eden Konsorsiyum, mekanizma oluşturma, proje finansmanı, planlamada işbirliği, personel eğitimi ve politika araştırması yoluyla bölgedeki ülkelerde ekonomik büyümeyi ve insanların geçim kaynaklarının iyileştirilmesini desteklemektedir. Konsorsiyum, ayrıca para birimi takaslarını ve yerel para birimi mutabakatını aktif olarak teşvik etmektedir. Çin bugüne kadar Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ile toplam 160,7 milyar ABD Doları (veya 24,8 milyar ABD Doları) değerinde ikili yerel para birimi takas anlaşmaları imzalamıştır. Kasım 2020'de yayınlanan ŞİÖ Devlet Başkanları Konseyi Moskova Deklarasyonu, ulusal para birimi ödemeleri uygulamasının genişletilmesine ve ilgili ŞİÖ üye ülkeleri arasındaki karşılıklı ödemelerde bu tür ödemelerin payının artırılmasına yönelik desteği yinelemiştir. Ulusal para birimlerinde karşılıklı ödemelere kademeli geçiş için yol haritasının tartışılması da yukarıdaki Konsey toplantısında not edilmiştir.

Son olarak ŞİÖ ülkelerinin finans kurumları, Konsorsiyuma güvenmekte ve bankacılık ve sigorta sektörleri arasındaki işbirliği ve bankalar ile işletmeler arasındaki işbirliği gibi finansal işbirliği modellerini yenilemektedir. Örneğin Çin ve Rus finans kurumları için ilk işbirliği ve değişim platformu olan Çin-Rusya Finansal İttifakının şu anda 68 üye bankası bulunmaktadır ve bunların 32'si Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki 12 kilit yerel eyalete yayılan Çin bankalarıdır. Rusya'dan 36 üye bankanın 22'sinin merkezi Moskova'dadır, 14'ünün ise Rusya'nın Uzak Doğu ve Sibirya bölgelerinde şubeleri bulunmaktadır. İttifak kapsamındaki işbirliği sınır ötesi finansman, sermaye mutabakatı, yerel para birimi mutabakatı, döviz işlemleri, döviz banknotları, e-bankacılık ve diğer birçok alanı kapsamaktadır. Ayrıca 2017 yılında bir tarımsal kalkınma fonu kurulmasına ilişkin Çin-Kazakistan çerçeve anlaşması ve iki ülke arasında 2 milyar ABD dolarına kadar üretim kapasitesi işbirliği fonu, ilgili

ikili işbirliğine sağlam bir mali destek sağlamıştır. Bunun yanında Özbekistan'ın ulusal birleşik ödeme merkezi ile Çin'in UnionPay uluslararası ödeme sistemi arasındaki ara bağlantı, ŞİÖ ülkeleri arasındaki ödeme işbirliği deneyimini zenginleştirmiştir (ŞİÖ, 2021).

Bankacılık ve Mali İşbirliği: Çin'in Öncü Rolü

Soğuk Savaş sonrası küresel ekonominin önemli bir lokomotif olan Çin, ekonomik işbirliğinin ŞİÖ'nün uzun vadeli istikrarlı kalkınması için taşıdığı önemi derinden kavramış durumdadır. ŞİÖ bölgesinde sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın değerinin çok iyi farkındadır. ŞİÖ'nün kuruluşundan bu yana Çin, ŞİÖ çatısı altında çok düzeyli ekonomik işbirliğini aktif bir şekilde savunmakta ve ŞİÖ ekonomik işbirliğini çeşitli boyutlarda canlandırmak için elinden geleni yapmaktadır. Çin'in liderliği, ŞİÖ'nün yirmi yıllık ekonomik işbirliğinde hayati bir rol oynamıştır ve bu rol temel olarak aşağıdaki üç hususta kendini göstermektedir (Yan, 2021).

Birincisi Çin ŞİÖ ekonomik işbirliği sürecinde işbirliği kavram ve ilkelerinin önemli bir sağlayıcısıdır. Eylül 2001'deki ilk ŞİÖ hükümet başkanları toplantısında Çin, ŞİÖ ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri olan “piyasa kurallarına saygı gösterilmesi, eşitlik ve karşılıklı yararın gözetilmesi, karşılıklı açıklığın vurgulanması, fiili sonuçlara odaklanılması ve uzun vadeli işbirliği ve ortak kalkınma için çalışılması” ilkelerini önermiştir. Çin'in bu önerisi diğer ŞİÖ üye devletleri tarafından da kabul görmüş ve sonraki işbirliği uygulamaları için uygun bir temel oluşturmuştur. O zamandan bu yana geçen yirmi yılda Çin, ŞİÖ çatısı altında küreselleşme ve ekonomik entegrasyon kavramını tutarlı bir şekilde savunmuş ve tüm üye devletleri eşitlik ve karşılıklı fayda temelinde ortak kalkınma vizyonu etrafında toplanmaya teşvik etmiştir. Çin, diğer ŞİÖ ülkelerinin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) katılmalarını ve küresel ticaret sistemine daha derinlemesine dahil olmalarını da desteklemiştir (Yan, 2021).

İkinci olarak Çin, ŞİÖ'deki serbest ticaret mekanizmalarının ve girişimlerinin aktif bir destekçisidir. Çin, ekonomik işbirliğine katılırken, ŞİÖ içinde daha yüksek düzeyde serbest ticaret mekanizmalarını aktif bir şekilde araştırmakta ve bölgesel ekonomik entegrasyon için uygulanabilir bir yol haritası aramaktadır. Bölgesel ekonomik işbirliğini teşvik etmek için Çin, bu konudaki kararlılığını ve samimiyetini ortaya koyan muazzam çaba ve yatırımlar yapmıştır. ŞİÖ'nün kuruluşunun hemen ardından Çin, ilgili araştırma ve diyalogları yürütmek üzere güçlerini seferber etmiş ve çeşitli mekanizma oluşturma önerileri sunmuştur. ŞİÖ bünyesinde İş Konseyi ve Bankalararası Konsorsiyum gibi bir dizi etkili ekonomik işbirliği düzenlemesi Çin tarafından başlatılmıştır. Bölgesel ekonomik ortamdaki değişiklikleri göz önünde bulunduran Çin, son yıllarda ŞİÖ Kalkınma

Fonu ve ŞİÖ Kalkınma Bankası gibi bölgesel kalkınma girişimleri ortaya koymuştur. Ayrıca Çin, ŞİÖ ülkeleri arasında birçok alanda ekonomik işbirliğine yönelik özel önerilerde bulunmuştur. Aslında Çin, ŞİÖ ekonomik işbirliği için lokomotif görevi görmüştür (Yan, 2021).

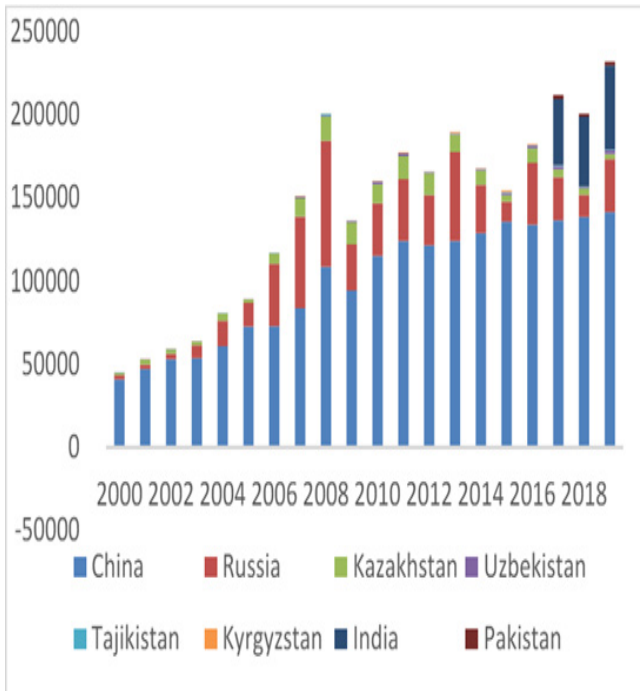
Üçüncü olarak Çin, Kuşak ve Yol Girişimi gibi çeşitli kanallar aracılığıyla ŞİÖ ekonomik işbirliğine önemli bir destek sunmuştur. Diğer üye ülkelerin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak ve bölgesel ekonomik entegrasyon için elverişli koşullar yaratmak amacıyla Çin, bu ülkelerin özel koşullarını da dikkate alarak altyapı, ulaşım ve enerji sektörlerine kapsamlı yatırımlar yapmıştır. Bu da bölgesel ekonomik kalkınmayı kilit sermaye, teknoloji ve pazar kaynaklarıyla beslemiştir (Yan, 2021).

Küresel mali krizin ardından Çin, ihtiyacı olan ŞİÖ ülkelerine çeşitli mali yardımlarda bulunarak sıkıntıdan kurtulmalarına yardımcı olmuştur. Kuşak ve Yol Girişimi 2013 yılında Çin tarafından resmen başlatıldığında diğer ŞİÖ ülkelerinden de olumlu tepki almıştır. Orta Asya üye devletleri kendi iç kalkınma stratejilerini KYG ile uyumlu hale getirirken, Çin ve Rusya KYG ile AEB arasındaki sinerji konusunda fikir birliğine varmıştır. Tüm bunlar Avrasya ekonomik işbirliğine ilave bir ivme kazandırmış ve ŞİÖ ekonomik işbirliğinde yeni bir aşamaya işaret etmiştir. Karmaşık ve değişken küresel ve bölgesel duruma rağmen Çin, ŞİÖ ekonomik işbirliği gündemini ilerletmeye ve kendisini bölgede daha yakın ekonomik entegrasyona adamaya devam etmektedir. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, son ŞİÖ zirvesinde bu kararlılığın bir kanıtı olarak “Kuşak ve Yol Girişimi ile ulusal kalkınma stratejileri ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi bölge çapındaki işbirliği girişimleri arasında daha büyük bir sinerji yaratma” ve “bölgedeki engelsiz ekonomik dolaşım için bağlanabilirliği artırma ve sanayi, tedarik ve değer zincirlerimizi daha da entegre etme” sözü vermiştir (Yan, 2021).

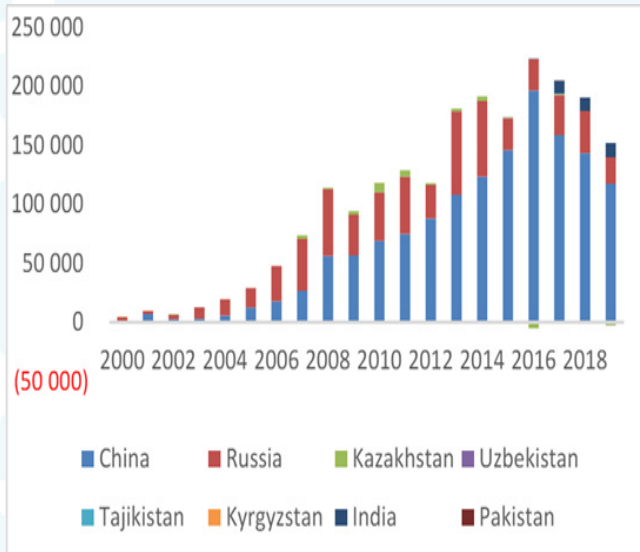
Bankacılık ve Mali İşbirliği: Karşılıklı Yatırımlar

ŞİÖ üye ülkelerinin çoğu gelişmekte olan ve ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerdir ve yerel sosyo-ekonomik kalkınmadaki finansal ve teknolojik boşlukları gidermek için yabancı yatırım çekmek onlar için ortak bir görevdir. Grafik 3, ŞİÖ'nün kuruluşundan bu yana yabancı yatırım kapasitesi ve ölçeğinin önemli ölçüde arttığını ve özellikle Çin, Rusya ve Hindistan'ın ŞİÖ üye ülkelerine yabancı yatırım çeken başlıca ülkeler haline geldiğini göstermektedir. ŞİÖ ekonomisinin hızla genişlemesiyle birlikte sermaye daha elverişli yatırım yerleri arayışıyla “küreselleşmeye” başlamış ve Grafik 4'te gösterildiği gibi üye ülkelerden dışarıya yapılan yatırımlar hızla artmıştır. 2001'den 2008'e kadar dışarıya yapılan toplam yatırım 176,4 milyar ABD doları olmuştur. Çin'in dışa yatırımı 2008'den itibaren hızla artmış ve 2000-2018 arasındaki 20 yıllık dönemde kümülatif

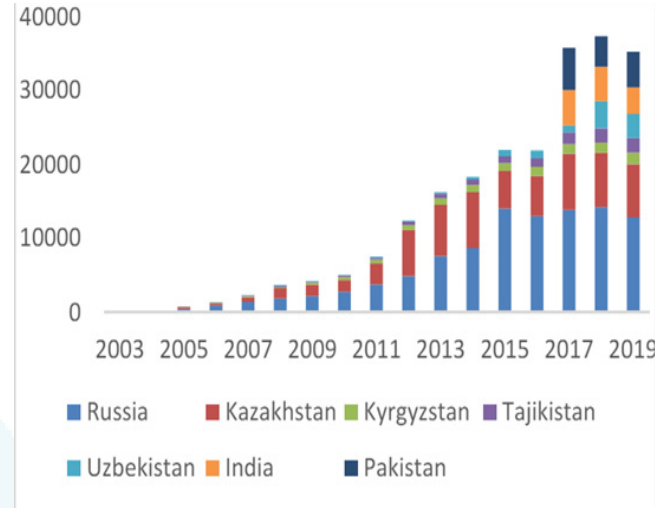
dışa yatırım 1.410 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Çin ve Rusya'nın öncülüğünde, ŞİÖ'den dışarıya yapılan toplam yatırım 2016 yılında 200 milyar ABD Dolarını aşmış, ancak değişen dünya ekonomik durumu nedeniyle 2019 yılında kademeli olarak 150 milyar ABD Dolarına gerilemiştir (Li, 2021).

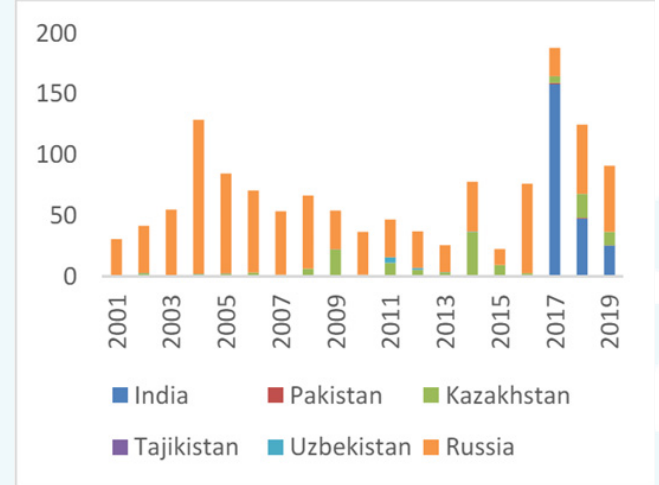
Graf. 3. Doğrudan yabancı yatırım çekilen DYY hacminin dinamikleri, milyon ABD doları Kaynak: United Nations conference on Trade and Development. UNCTADSTAT[DB/OL]. URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/BulkDownload.html> (erişim: 03.03.2024).

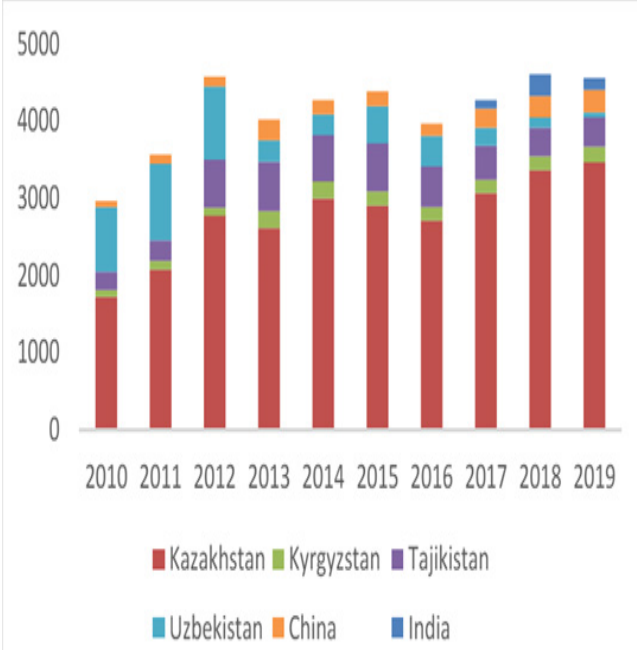
yurtdışına yapılan doğrudan yatırım dinamikleri. Milyon ABD doları. Kaynak: United Nations conference on Trade and Development. UNCTADSTAT[DB/OL]. URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/BulkDownload.html> (erişim:03.03.2024)

Graf. 5. Çin'den ŞİÖ üye ülkelerine doğrudan yatırım dinamikleri stoku, Milyon ABD doları Kaynak: National Bureau of Statistics. URL: <http://data.stats.gov.cn/easyquery.htm?cn=C 01> (erişim: 03.03.2024).

Graf. 6. Çin'in ŞİÖ üye ülkelerinden gelen doğrudan yatırımlarda fiilen kullandığı dinamikler, Milyon ABD doları. Kaynak: National Bureau of Statistics. URL: <http://data.stats.gov.cn/easyquery.htm?cn=C 01> (erişim: 03.03.2024).

Graf. 7. Rusya'dan ŞİÖ üye ülkelere doğrudan yatırım dinamikleri. Milyon ABD doları. Kaynak: Bank of Russia. URL: https://cbr.ru/statistics/macro_itm/svs/ (erişim:03.03.2024)

ŞİÖ üye ülkeleri arasındaki karşılıklı yatırımlar da hızla artmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, ŞİÖ üye ülkelerinin çoğu gelişmekte olan ülkelerdir ve dışa yatırım kapasitesine sahip olanlar çoğunlukla en büyük ekonomilere sahip dört ülke olan Çin, Rusya, Hindistan ve Kazakistan'dır. ŞİÖ'nün kuruluşundan bu yana Çin'in ŞİÖ üye ülkelere yaptığı doğrudan yatırımlar hızla artmıştır. Akışlar açısından bakıldığında, ŞİÖ'nün başlangıcında 100 milyon ABD dolarının altında olan net yatırım 2008 yılında 1 milyar ABD dolarına yükselmiş, 2012 ve 2017 yıllarında ise sırasıyla 4,13 ve 4,73 milyar ABD doları gibi rekor seviyelere ulaşmıştır. Grafik 5, Çin'in diğer ŞİÖ üyesi ülkelerdeki yatırım stokunun, örgütün başlangıcında 100 milyon ABD dolarının altındayken 2010'da 5 milyar ABD dolarına ve 2018'de 37,5 milyar ABD dolarına yükseldiğini ve 2019'da hafif bir düşüşle 35,2 milyar ABD dolarına gerilediğini göstermektedir. Özellikle Çin'in bölgedeki yatırımları "Kuşak ve Yol" işbirliği projesiyle birlikte hızla artmıştır. 2018 yılı sonu itibarıyla Çin'in ŞİÖ üyesi ülkelerdeki yatırımları tarım, imalat ve altyapı gibi birçok alanı kapsayarak 86,2 milyar ABD Dolarını aşmıştır. Çinli şirketler tarafından bölge ülkelerinde üstlenilen inşaat işlerinin toplam ölçeği 2001 yılında 300 milyon ABD dolarının altındayken sadece 2010 yılında 3,81 milyar ABD dolarına yükselmiş, 2017 ve 2018 yıllarında 19 milyar ABD dolarına ulaşmış, 2019 yılında ise hafif bir düşüşle 18,35 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Li, 2021).

Diğer ŞİÖ üye ülkeleri Çin'e kıyasla daha küçük ekonomilere sahip olmalarına ve sermaye sıkıntısı çekmelerine rağmen, Çin'e aktif olarak yatırım yapmaktadırlar. Grafik 6'da gösterildiği üzere, Çin 2001 yılında ŞİÖ üyesi ülkelere 30,8 milyon ABD doları doğrudan yatırım almıştır; bunun 29,76 milyon ABD doları ya da %96,6'sı Rusya'ya aittir. 2004 yılında bu rakam üç kat artarak 130 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Hindistan ve Pakistan'ın 2017'de ŞİÖ'ye katılmasının ardından Hindistan tarafından getirilen doğrudan yatırım, Çin'deki ŞİÖ doğrudan yatırımını yaklaşık 200 milyon ABD doları gibi rekor bir seviyeye taşımıştır. Toplamda Çin, son 20 yılda ŞİÖ üye ülkelerinden gelen 1,33 milyar ABD doları tutarındaki doğrudan yatırımı kullanmıştır. Rusya ve Hindistan, Çin'deki doğrudan yatırımlarda başı çekerken, Hindistan'ın Çin'deki yatırımı 2018'den sonra önemli ölçüde azalarak 2017'de 150 milyon ABD dolarından 2019'da 25 milyon ABD dolarına gerilemiştir. Grafik 7, ŞİÖ üyesi ülkelerdeki yıllık Rus yatırım stokunun yıllık ortalama 4 milyar ABD doları civarında kaldığını ve yatırım için ana hedef ülkelerin geleneksel etki alanındaki Orta Asya ülkeleri olduğunu ve özellikle Kazakistan'ın ŞİÖ üyesi ülkelerdeki toplam Rus yatırımının yaklaşık %70'ini oluşturduğunu göstermektedir (Li, 2021).

Hindistan'ın ŞİÖ üyesi ülkelerdeki doğrudan yatırımları Çin'in yanı sıra ağırlıklı olarak Rusya'ya yapılmaktadır. Özellikle Hindistan'ın Rusya ve Orta Asya'da enerjiye olan ilgisi son yıllarda artmıştır ve bu bağlamda Hindistan'ın Rusya'ya doğrudan yatırım akışı ŞİÖ'ye katılmasından bu yana yıllık ortalama 10 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. 2019 yılı sonu itibarıyla Rusya'daki Hindistan doğrudan yatırım stoku 710 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Hindistan'ın Orta Asya'daki enerji yatırımları da her yıl artarak sıfırdan büyümeye başlamıştır (Li, 2021).

Ticaret

İlk olarak ŞİÖ bölgesi içindeki ticaret ölçeği rekor seviyeye ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler'in emtia ticaretine ilişkin veri tabanına göre, ŞİÖ'nün altı asıl üye ülkesinin toplam ticaret hacmi 2001 yılında sadece 672 milyar ABD Doları iken 2019 yılında 112,5 trilyon ABD Dolarını aşmıştır. Yıllar içinde ŞİÖ ülkeleri arasındaki ticari temaslar da giderek sıklaşmıştır. 2019 yılında tüm üye ülkeler arasındaki ikili ticaret 306,3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Çin ve diğer ŞİÖ ülkeleri arasındaki ticaret hacmi başlangıçtaki 12 milyar ABD dolarından 2019'da 20 kat artarak 258,8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. COVID-19 salgını nedeniyle bölgesel ticaret 2020'de hafif bir düşüş yaşamış, ancak 2021'de artan ivmesini geri kazanmıştır. 2020 yılı sonunda Çin; Rusya, Özbekistan, Kırgızistan, Hindistan ve Pakistan'ın en büyük, Kazakistan'ın ikinci, Tacikistan'ın ise dördüncü en büyük ticaret ortağı olmuştur. Ayrıca 11 yıl üst üste Rusya'nın en büyük ticaret ortağı olarak kalmıştır. Bunun

yanında diğer ŞİÖ ülkeleriyle yapılan ticaret, 2020'nin ilk 11 ayında Tacikistan'ın dış ticaret hacminin yaklaşık yüzde 90'ını oluşturmuştur. Yine 2020 yılında Özbekistan ile Çin arasındaki ticaret hacmi 6,4 milyar ABD dolarına ulaşırken, Özbekistan ile Rusya arasındaki ticaret 5,6 milyar ABD doları olarak kaydedilmiştir (Yan, 2021).

İkinci olarak ŞİÖ bölgesi içindeki ticaret daha tamamlayıcı hale gelmiştir. Çin ve diğer ŞİÖ ülkeleri arasındaki ikili ticarete, Çin çoğunlukla mekanik ve elektrikli ürünler ile tekstil ve konfeksiyon ihraç ederken, ağırlıklı olarak enerji, mineraller, tarım ürünleri ve kereste ithal etmektedir ki bu da ticaretin güçlü bir tamamlayıcılığını göstermektedir. İthal ettiği malların bileşimine bakıldığında, 2019 yılında Çin'in diğer ŞİÖ ülkelerinden yaptığı toplam ithalatın yüzde 20'sini ham petrol oluştururken, doğal gaz üçte birlik bir pay almıştır. Kazakistan'dan ithal edilen başlıca ürünler arasında petrol, doğal gaz, demir ve demir dışı metaller yer almaktadır. Çin'in Hindistan'dan yaptığı ithalatta mineraller, kimyasallar, metal ürünler ve tarım ürünleri büyük bir paya sahiptir. Çin, Pakistan'dan çoğunlukla kereste, tarım ürünleri, pamuk ipliği, tahıl, mineral kumlar ve tekstil hammaddeleri ithal etmektedir. İhracatının bileşimi açısından bakıldığında, 2019 yılında Çin'in Rusya ve Kazakistan'a en çok ihraç ettiği ürünler sırasıyla yüzde 49,5 ve yüzde 48,5'lik paylarla mekanik ve elektrikli ürünler ve tekstil olmuştur. Mekanik ve elektrikli ürünler de Çin'in Hindistan ve Pakistan'a yaptığı ihracatın sırasıyla yüzde 46'sını ve üçte birinden fazlasını oluşturmuştur (Yan, 2021).

Üçüncü olarak sınır ötesi elektronik ticaret hızlı bir büyüme kaydetmiştir. Çinli e-ticaret devleri ŞİÖ ülkelerinde çeşitli alanlarda ve modellerde işbirliği projeleri yürütmektedir. Örneğin Alibaba'nın Rus ortaklarıyla kurduğu ve Rusya'da sınır ötesi e-ticaret yapan bir ortak girişim olan AliExpress Russia, yerel tüketiciler arasında en popüler e-ticaret platformu haline gelmiştir (Yan, 2021). AliExpress Rusya, 10 bin kadar kayıtlı Rus işletmesine sahiptir ve gelişmiş e-ticaret altyapısı sayesinde Rusya'daki yerel e-ticareti önemli ölçüde artırmaktadır.

Çin ve Orta Asya ülkeleri arasındaki e-ticaret işbirliğinde de sürekli olarak yenilikler ortaya çıkmaktadır. Örneğin Alibaba, Kazakistan'daki küçük ve orta ölçekli işletmeleri e-ticaret know-how'ı konusunda eğitmekte ve Alipay ile Kazakhtelecom'un elektronik ödeme operasyonu ve Cainiao Akıllı Lojistik Ağı ile Kazpost arasında işbirliği üzerinde çalışmaktadır. Kazakistan'ın ihracat pazarını genişletmek için Kazakistan Ticaret Kurumu, 2020 sonuna kadar 50 yerel işletmenin Alibaba'ya kaydolmasına yardımcı olmayı planlamıştır (Pradt, 2020).

Sonuç

Şanghay İşbirliği Örgütü, üye ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini teşvik etme konusunda önemli adımlar atmıştır. Ticaret anlaşmaları, yatırım fırsatları, altyapı geliştirme, enerji işbirliği, bankacılık ve finans entegrasyonu ve teknoloji ortaklıkları yoluyla ŞİÖ, Avrasya'nın ekonomik manzarasını dönüştürmektedir. Siyasi riskler ve mevzuat engelleri gibi zorluklara rağmen, ŞİÖ'nün ekonomik işbirliğinin geleceği, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyümeyi teşvik edecek çok sayıda proje ve girişimle umut verici görünmektedir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile entegrasyon, yeşil enerji ve dijital altyapıya yatırım ve yeni ekonomik koridorların kurulması, ŞİÖ'nün geleceğini şekillendirecek kilit faktörlerdir. Örgüt gelişmeye devam ettikçe bölgesel istikrar, güvenlik ve refahın desteklenmesinde giderek daha önemli bir rol oynayacaktır.(June): 94-122.

Kaynakça

- International Energy Agency. (2020). Renewables 2020: Analysis and Forecasts to 2025. <https://www.iea.org/reports/renewables-2020>.
- Li X., Wang Y.X. (2021). The Results of the 20-year Economic Cooperation of the Shanghai Cooperation Organization and its Development Prospects. Finance: Theory and Practice. 25(3): 159-174.
- Pradt, T. (2020). Economic Cooperation Among SCO Members. In: Pradt, T. (ed.) The Prequel to China's New Silk Road. Palgrave Macmillan, Singapore.
- Rolland, N. (2017). China's Eurasian Century. Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative. National Bureau of Asian Research.
- SCO. (2019). Program of Multilateral Trade and Economic Cooperation. <http://eng.sectsco.org/documents>.
- SCO. (2021). Shanghai Cooperation Organization Annual Report 2021. <http://eng.sectsco.org/reports>.
- Serikkaliyeva, Azhar (2017). The SCO Free Trade Area Project: Problems and Prospects. Weekly E-Bulletin, No. 105, Akhmet Yassawi University.
- Yan, D. (2021). Economic Cooperation under the Shanghai Cooperation Organization: Achievements and Prospects. China International Studies. (May/June): 94-122.